

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ВА РАНГ-ТАСВИРНИНГ МАЗМУН МОҲИЯТИ

Ахмедов Равшан Толипович

Костюм дизайни кафедрасининг катта уқитувчиси

Tashkent Institute of Textile and Light

Маълумки, санъатнинг турлари ниоаятда кўп бўлиб, уларнинг энг асосийлари сифатида адабиёт, мусика, кино, театр, меъморчилик, амалий безак, цирк, телевидение, тасвирий санъат кабиларни алоҳида эътироф этиш мумкин. “Тасвирий” атамаси “тасвирлаш” сузидан олинган бўлиб, унда турли материал, хусусан, бўёқ, тош, гипс, ёғоч, шунингдек, бошқа бадиий ва турдош материаллар ёрдамида ҳар хил тимсолларнинг ва нарсаларнинг рас ми хайкалини ифодалаш тушунилади. Тасвирий санъат илм-фан каби дунёни, ҳаётни, табиатни, халқлар тарихини урганишга хизмат қилади.

Тасвирий санъатнинг пайдо бўлиши ибтидоий жамоа даврига бориб тақалади. Бу вақтда кишилар теварак атрофда содир бўлаётган воқеаларни, одам ва ҳайвонларнинг тасвирини тошларга чизиб, уларни кесиб турли қуриниш ва мазмундаги хайкалларни ясаганлар. Қадимдан кишилар санъат, табиат ходисалари ва кишиларнинг узаро муносабатлари, фаолиятларига, ҳулқига ижобий таъсир курсатади, деб ҳисоблаганлар. Айни пайтда тасвирий санъат асарлари кишиларнинг хис туйғуларига кучли таъсир курсатиш имкониятига ҳам эгадир. Кишилар тасвирий санъат асарларини томоша қилиш орқали, уларда ифодаланган гузалликни қуриш орқали уз ҳаётларига ана шундай гузалликни киритишга ҳаракат қиладилар, асарлардаги қаҳрамонларни қуриб эса уларга ухшашга интиладилар.

Санъат асарларида ифодаланган салбий воқеалар, хунук ҳатти-ҳаракатларни қуриб, улардан муайян ҳулосалар чиқарадилар, бундай ходисалардан йироқ бўлишга интиладилар. Айниқса, тарихий мавзудаги санъат асарларини томоша қилганда, уша даврдаги табиат манзаралари, нарса ва буюмлар, меҳнат ва жанг қуролилари, кишилар ҳаёти, уларнинг кийимлари, урф-одатлари билан танишадилар, қурилишлар, бинолар ҳақида тасаввурга эга бўладилар.

Рассомлар уз асарларида ҳаётни қандай курсалар ушандай эмас, балки ундаги алоҳида эътиборга молик характерли қуринишларни танлаб оладилар, эътиборсиз, иккинчи даражати қуринишларни тушириб кўрсатадилар, энг муҳимларини эса бурттириб курсатадилар. Танлаш ва бурттириш орқали рассомлар нарса ва ходисаларнинг кишилар тафаккури ва хиссиётларига самарали таъсир курсатишга эришадилар.

Рассом борлиқни шунчаки билладиган кишигина эмас, балки у аввало, бой тасаввур ва тафаккур қилиш қобилиятига эга бўлган ижодкордир. У уз ижодида борлиқни шунчаки акс эттирибгина қолмай, балки унга асосланган ҳолда нималарнидир узи уйлаб топади, тасаввур этади ва туқийди. Демак, санъат асарлари уз мазмунида борлиқни акс эттирибгина қолмасдан, айни пайтда улар рассомнинг ғояларини ифодалайди, томошабин онгини бойитади. Шу билан бирга бундай асарлар кишилар руҳиятига таъсир курсатиб, улар маънавий оламини, билим ва тажрибасини кенгайтиради.

Ранг-тасвир – тасвирий санъат тури,

-бирор қаттиқ юзада рангли ашёларда, масла, бўёқлар ёрдамида яратилладиган бадиий асар.

Рассомнинг воқелиқни бадиий тасвирлаш ва талқин қилиш,

- томошабин фикри ва туйғуларига таъсир эътишининг муҳим воситаси;

- муҳим ижтимоий мазмун ва ранг-баранг ғоявий вазифаларга эга.

Ранг-тасвир асарининг ғоявий мазмуни унинг мавзу ва сюжетида мужассамлашади, сюжет рассом Рассомнинг ифода воситалари (композиция, расм, ранг, ритм ва ҳозаказо) орқали руёбга чиқади. Рассом асарлари асос (махсус ишлов берилган мато, ёғоч, қоғоз, картон, шиша, металл ва ҳоказо), ранг қатлами (мойбўйоқ, гуашь, темпера, аквариль, рангли шиша, рангли тош ва ҳоказо.), айрим ҳолларда уни сақлаш учун устидан берилган юпка лок қатламидан иборат бўлади.

Асар дастлаб ижодкор тасаввури ва онгида пайдо бўлган ғоя қораламаси тарзида қалам ёки қумирқаламда бирор юза (кўпинча қоғоз ва картон) да ишлаб олинади. Сўнг шунга мос асос танланиб,

унга бажариладиган ишнинг моҳиятига кўра ишлов берилади. Шундан сўнг тасвир ўрни белгилаб расми ишланади.

Ранг-тасвир қадимда сўнги палеолит (милоддан аввалги 40-8 минг йиллар) да пайдо бўлган. Франция (Фон де Гом, Ласко), Шимолий Испания (Альтамира), Ўрта Осиё ва бошқаларда Ранг-тасвир асарлари сақланиб қолган, соз тупроқли бёқлар, қоракуя, писта кумир билан, расмлар текис шапка сифат (силуит), баъзиларида эса ҳажмли қилиб ишлашга ҳаракат қилинганлиги сезилади, мезолит ва неолит даврида бажарилган ибтидоий расмларда мураккаб композициялар, абстракт тушунчалар пайдо бўла бошлаган. Қулдорлик даврида ривожланган техник воситаларга бой образлар тизими шаклланди. Қадимий шарқ мамлакатлари(Миср, Ҳиндистон, Ўрта Осиё, жанубий шарқий Европа(Юнонистон, Италия, шунингдек Америка қитаси (Марказий Америка) монументал ранг-тасвир ривожланди. Макбара ибодатхона, сарой ва бой зодагонларнинг уйлари деворларига турли мавзу ва йўналишда асарлар ишланди.

Ўрта асрларда Шарқ мамлакатларида монументал ранг-тасвир санъти ўзининг ҳақиқий гуллаш даврини бошидан кечирди. Ҳиндистон (Ажанта), Ўрта Осиё (Тупроққалъа, Варахша, Афросиёб, Болаликтепа) ва бошқаларда нозик бўёқлар, нафис безак ритми ҳаётий кузатишларнинг ёрқинлигига хос бўлган минатюра санъти ривожланди, Хитой, Япония, Капаяда шойи ва қоғозга тушь, акварил ва гуаш бўёғига расм ишлаш соҳасида юқори чўққиларга эришилди. Уйғониш даврида ранг-тасвирнинг янги қирралари юзага келди, илмий асосга таянган реалистик санъат камол топди ва жаҳон санъати ривожиди муҳим ўринни эгаллади: ифода тизими ҳамда унинг илмий асоси яратилди.

Перспектива, оптика, пластик анатомий борасида ютуқларга эришилди, монументал ранг-тасвир юксак чўққисига кўтарилди, ғоявий бойиди, ранг тасвир ижтимоий ҳаётга кенг кўламда кириб борди. Техникада сув бўёқ ўрнини мойбўёқ эгаллай бошлади, лесировка, валёр услубига кизиқиш ортди, лак-бўёқ техникаси мураккаблашди, кўп қатламли ранг-тасвир ривожланди.

Фойдаланган адабиётлар.

1. Авесян О.А. Натура и рисование по представлению. — Москва: Изо. искусство, 1985.
2. Алехин А. Д. О языке изобразительного искусства. — Москва: Знание, 1983.
3. Валиулина Н. Рузи Чориев — Тошкент: Бафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983.
4. Веймарн Б. В. Живопись молодых художников Узбекистана. — Ташкент, 1985.
5. Веймарн Б. В. Искусство Средней Азии. — Москва: Искусство, 1940. 6. Владимирский Г. А. Перспектива. — Москва: Просвещение, 1969.
6. Илхорова С. Мусаввир Алишер Аликулов портрет га чизгилар. Санъат. - Тошкент. — 2002. — 4-сон.
7. Каримов Х. Урол Тансиқбоев. — Тошкент: Ёш гвардия, 1978.
8. Каримов Х. Табиат куйчиси (У.Тансиқбоев). - Тошкент: Гафур Гулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1970.
9. Краснов Н. В. Беседа об искусстве. - Ленинград: Учпедгиз, 1969.
10. Коллектив. Искусство Советского Узбекистана. 1917-1972. - Москва: Сов. Художник, 1976.
11. Р.Хасанов "Тасвирий санъат асослари". Гафур Гулом номидаги нашрият матбаа-ижодий уйи Тошкент – 2009 й. 4-5 бет.
12. Такташ Ранг-Тасвир, Изобразительное искусство Узбекистана, Т., 1972; Искусство Советского Узбекистана, М., 1976.
13. <https://qomus.info/encyclopedia/cat-k/kolorit-uz/>